

Az Overtourism-jelenség kihívásai az európai kulturális örökségvédelemben

GÁL RITA ILONA

Bevezető

A kulturális örökségvédelem kapcsán nem feltétlenül a turizmus az első dolog, ami eszünkbe jut, holott ennek a szektornak kiemelt szerepe van mind az örökségek védelme, mind pedig azok fennmaradása és megőrzése esetében is.

A Turisztikai Világszervezet Közgyűlése 1999-ben fogadta el a Turizmus Globális Etikai Kódexét, mely 4. cikkében foglalkozik a turizmus és a kultúra kapcsolatával. A kódex szerint a turizmus a kulturális örökségek felhasználója; a turizmuspolitikát és a turisztikai tevékenységeket pedig úgy kell alakítani, hogy azok tiszteletben tartsák a művészeti, a régészeti és a kulturális örökséget, melyeket védelmezni kell és továbbadni a következő generációknak. A kódex kiemeli továbbá, hogy a kulturális helyszínek meglátogatásából származó bevételeket legalább részben ezen örökségek fenntartására, megőrzésére és fejlesztésére kell fordítani. Ezen felül felhívja a figyelmet a tudatos fejlesztés szerepére annak érdekében, hogy a hagyományos kulturális termékek megmaradhassanak és virágozzanak ahelyett, hogy eltorzulnának és szabványosodnának.¹

Az utóbbi években egyre többet olvashatunk arról, de akár személyesen is megtapasztalhatjuk, hogy bizonyos helyeken, de főként a népszerű európai városok vonatkozásában hatalmas problémát jelent a turizmus hirtelen növekedése. Ilyen esetekben a turisztikai fogadóterületek jellemzően nincsenek felkészülve arra, hogy a növekvő turizmus igényeit a helyszín gazdasági, környezeti és társadalmi sajátosságaihoz igazítsák annak érdekében, hogy a lehető legminimálisabbra redukálják a súrlódásokat. Ez pedig kihatással van a kulturális örökségekre is.

A kulturális örökség fogalmának definiálása

A kulturális örökség mint fogalom jelen tanulmányban vonatkozik mind a fizikai, mind pedig a szellemi kulturális örökségekre. Fizikai örökségeket az UNESCO 1972-ben született Világörökségi Egyezménye kulturális és természeti örökségekre bontja.

„Kulturális örökségnek tekintendők:

- az emlékművek: építészeti alkotások, nagyméretű szobrászati és festészeti alkotások, régészeti jellegű elemek vagy szerkezetek, feliratok, barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő, egyetemes értékűek,*
- épület-együttesek: egyedülálló vagy egybefüggő építménycsoportok, melyek építészeti stílusuknál, egységes jellegüknél fogva, vagy a környezetbe való beil-*

¹ Global Code of Ethics for Tourism.

leszkedésük folytán történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek,

– helyszínek: emberi alkotások, vagy ember és természet együttes alkotásai, valamint régészeti lelőhelyeket is magukban foglaló olyan területek, amelyek történelmi, esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek.”²

„Természeti örökségnek tekintendők:

– fizikai és biológiai alakulatok, vagy ezen alakulatok csoportjaiból álló olyan természeti alkotások, melyek esztétikai vagy tudományos szempontból kiemelkedő, egyetemes értékűek,

– geológiai és fiziográfiai alakulatok, valamint veszélyeztetett állat- és növényfajok lakó-, illetve termőhelyéül szolgáló pontosan körülhatárolt területek, melyek a tudomány vagy megővés szempontjából kiemelkedő egyetemes értékűek,

– természeti tájak vagy pontosan körülhatárolt természeti területek, melyek a tudomány, a megőzés vagy a természeti szépség szempontjából kiemelkedő, egyetemes értékűek.”³

A szellemi kulturális örökség definíciója az UNESCO szellemi kulturális örökségéről szóló egyezménye alapján:

„Olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség – amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újrat teremtenek – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét.

A szellemi kulturális örökség többek között az alábbi területeken nyilvánul meg: a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját, b) előadóművészetek, c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, e) hagyományos kézművesség.”⁴

Az overtourism-jelenség

Különbőség az overtourism és a tömegturizmus között

Bár a magyar nyelvben inkább a tömegturizmus kifejezés terjedt el, a nemzetközi – angol nyelvű – szakirodalom különbséget tesz a klasszikus értelemben vett tömegturizmus (mass tourism) és az előadás témájául szolgáló overtourism jelensége között.

2 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 1. cikk.

3 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 2. cikk.

4 Egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről. 1–2 cikk.

A tömegturizmus azt a turizmusformát jelöli, amely a második világháborút követően alakult ki, amikor is az utazás a mindennapi élet részévé kezdett válni. A tömegturizmusban nagy tételben kerülnek értékesítésre a szolgáltatások, jellemzően valamilyen standard mentén, amelyek így képesek azonos élmény nyújtására szinte a világ bármely pontján. Legtipikusabb esete a mediterrán tengerparti nyaralás, ahol a tengerparti szállodák soraiba charter járatokkal viszik az utasokat hétről hétre. Ugyanakkor ide tartoznak a városi utazások is, amikor csoportosan vesznek igénybe szolgáltatásokat a hop on hop off buszos városnézéstől kezdve egy sor más szolgáltatásig, amelyeket mind hasonló módon kínálnak a turistáknak, legyen szó szinte bármelyik városról.⁵ Az overtourism ezzel szemben megjelenhet akárhol.

Overtourism

Az overtourism fogalmának bár nincsen általánosan elfogadott definíciója, az Európai Parlament Közlekedési és Turisztika Bizottsága (TRAN Bizottság) így fogalmazott róla:

Az overtourism azt a jelenséget írja le, amelyben a turizmus hatásai bizonyos időszakokban és bizonyos helyszíneken meghaladják a fizikai, ökológiai, társadalmi, gazdasági, pszichológiai és/vagy politikai kapacitás küszöbét.⁶

Magyarul leginkább szélsőséges vagy túlnőtt turizmusként hivatkozhatunk rá, amennyiben ragaszkodunk ehhez.

Az overtourism leggyakoribb jele és következménye a turisták hatalmas tömege az adott desztinációban. Ez kihat a környezetre is, amely egyre láthatóbb pusztulást szenved el, de kihat magára a tájra is. A hőmpolygó tömeg és a turistákat szállító eszközök miatt a helyszín látványa élvezhetetlenné válik, a szűkebb utcákon történő kellemes sétálgatás pedig lehetetlenné.⁷

A TRAN Bizottság publikációja listázza azokat a tényezőket is, amelyek az overtourism megítélésének szempontjából a legfontosabbak:

- a helyi turizmus hozzájárulása a regionális GDP-hez;⁸
- a turizmus intenzitása és sűrűsége;⁹
- a világörökségi helyszínektől, repülőterektől, valamint hajókikötőktől való távolság;
- az Airbnb aránya a többi szálláshely szolgáltatáshoz viszonyítva;
- a légi utasforgalom sűrűsége.¹⁰

Tehát minél nagyobb arányban vannak jelen a fenti jellemzők egy adott desztinációban annál veszélyeztetettebb az adott helyszín az overtourism szempontjából.

5 MICHALKÓ 2012, 43.

6 Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses, 15.

7 Overtourism – what is it, and how can we avoid it?

8 Bruttó hazai termék (Gross Domestic Product).

9 Turizmus intenzitása: a vendégéjszakák száma a helyi lakosság arányában. A turizmus sűrűsége: a vendégéjszakák száma a desztináció területének (km²) arányában.

10 Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses, 16.

Ezen túl azonban további tényezők is vannak, melyek mintegy kísérik ezt a jelenséget. Az, hogy bizonyos helyszíneken a turisták privilégiumai elsőbbséget élveznek, az overtourism jelenségét erősíti, mivel nem harmonikus a kapcsolat a turisták és a helyi lakosok között.¹¹ A turisztikai teherbíró képesség semmibe vétele egyrészt kiváltója, másrészt szerves jellemzője a turizmus e szélsőséges formájának. A turisztikai teherbíró képesség az UNWTO definíciója alapján a személyek (turisták) maximális számát jelenti egy adott helyszínen ugyanabban az időben, amely nem teszi tönkre a fizikai, a gazdasági és szociokulturális környezetet, és nem okoz elfogadhatatlan csökkenést a látogatói elégedettség minőségében.¹²

A szezonális is szorosan kapcsolódik a teherbíró képességhez, ugyanis az iskolai szünetek és a fizetett szabadság révén turisták tömegei keresnek fel népszerű desztinációkat, amelyek a helyszínre vonatkozóan mind időben, mind térben terhelést jelentenek.¹³

További problémaként jelenik meg, hogy a bérlemények (akár lakás, akár üzlet) díja túlzottan megemelkedik, amely miatt hátrányba kerülnek a helyi lakosok is.¹⁴

Egy, a korábban már említett TRAN Bizottság számára készült tanulmány mutat rá, hogy az overtourism jelensége nem csak a városokat érinti. A világörökségek vidéki és partmenti helyszínei, valamint az ilyen szigetek szintén veszélyeztetettek lehetnek.¹⁵ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) a *Tourism Trends and Policies 2020* nevű kiadványában pedig hozzáteszi, hogy a fentiek mellett a kulturális, valamint a hegyvidéki világörökségi helyszínek is a leg-sérülékenyebbek közt vannak.¹⁶

Az UNESCO Világörökségi Listáján 2021 márciusában *1121 örökségelem* szerepel, melyek közül 357 az Európai Unió tagállamaiban található. Ez a lista elemeinek 32%-a.¹⁷

Az overtourism jelentette kihívások a kulturális örökségek védelmét illetően

Lengyel Márton a turizmus rendszerének hat környezeti alkotóelemét határozta meg. Ezek a természet, a társadalom, a kultúra, a gazdaság, a politika és a technológia.¹⁸ Ezen tényezők mentén szeretném én is bemutatni a kulturális örökségvédelem azon kihívásait, amelyek az overtourism miatt jelentenek veszélyt a kulturális örökségekre.

11 Ecotourism Is The Solution To Overtourism.

12 'Overtourism?': Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions, 3.

13 PUCZKÓ – RÁTZ 2002, 56–57.

14 Overtourism – what is it, and how can we avoid it?

15 Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses, 16.

16 OECD Tourism Trends and Policies 2020, 92.

17 UNESCO Világörökségi Lista.

18 LENGYEL 2004, 197.

A turizmus gazdasági eredményeit tekintve kiválóan növekszik, így hatalmas felelőssége van a károsanyag-kibocsátás terén, amely a globális éghajlatváltozáshoz is hozzájárul. (Bár a 2020-as évben rendkívüli visszaesés történt, a tavaszi nagy leállást követően azért a turizmus nem szűnt meg, így a természeti környezetre gyakorolt hatásaitól erre az időszakra nézve sem lehet eltekinteni.)

Az ENSZ Turisztikai Világszervezetének (UNWTO) adatai alapján 2019-ben 1,460 milliárd fő volt a nemzetközi turistaérkezések száma, ebből Európán belül 744 millió fő, amelyből 539,4 millió fő az EU 27 tagállamában.¹⁹

A top 10 desztináció fele Európai állam, közülük első helyen Franciaország található 89 millió nemzetközi turistaérkezéssel, mögötte Spanyolország a második 84 millió fővel. Olaszország 65 millió nemzetközi utazóval az ötödik helyen áll, Németország pedig a kilencedik legnépszerűbb úti cél volt 40 millió fővel, 2019-ben. A tizedik helyen az Európai Unióból 2020. január 31-én távozott Nagy-Britannia áll, évi 39 millió nemzetközi turistaérkezéssel.²⁰

A nemzetközi utazások esetében, a közlekedés módját tekintve 2019-re a légi közlekedés (59%) abszolút dominánssá vált²¹. A szárazföldi közlekedés aránya 36%, amelyből 35% a személyautó és csupán 1% a vasút. A vízi közlekedés 5% volt.²²

A légi közlekedés és a személyautós turizmus esetében (mivel a kettő együtt 94%) kiemelt szerepe van a modern közlekedési eszközöknek. Egyrészt, mivel az egy tankolással megtehető kilométerek száma növekszik, csökken a felhasználandó üzemanyag mennyisége. Másrészt a kibocsátott káros anyagok mennyisége is csökken, amely lényeges szempont ahhoz, hogy a szektor növekedése fenntartható úton történjen. Utóbbira jó példa a Wizz Air, amely folyamatosan fejleszti gépparkját, hogy a lehető legzöldebb légitársaság legyen.²³

A fenti adatokból kiolvasható a következtetés, hogy magának a turizmusnak a működtetése komoly környezeti terhelést jelent. Európa pedig azzal együtt, hogy kontinensszinten a legnépszerűbb desztináció, fokozottan szembe kell, hogy nézzen a természeti környezetből eredő veszélyekkel.

Az éghajlatváltozással járó kihívások, úgy mint a hőmérséklet emelkedése – ezáltal a tengerszint emelkedése is –, a heves esőzések, a talaj és a tengerpartok eróziója mind olyan tényezők, amelyek valós fenyegetést jelentenek. (A tanulmány rámutat, hogy egyrészt a tengerek sótartalma eltérő; illetve még a tudósok sem tudják, hogy a sarki jég olvadásának következményeként a sótartalom növekedése vagy csökkenése várható.)²⁴ Az olyan extrém időjárási események, mint például a súlyos viharok és áradások, aszályok és az elsivatagosodás, valamint az egyre gyakrabban

19 UNWTO Tourism Highlights 2020, 17.

20 UNWTO Tourism Highlights 2020, 9.

21 2000–2019 között ez az arány 46%-ról 59%-ra nőtt.

22 UNWTO Tourism Highlights 2020, 9.

23 Turizmus Online: A Wizz Air ma Európa legzöldebb légitársasága.

24 SESANA – GAGNON – BONAZZA – HUGHES 2020, 211.

előforduló futótüzek szintén változást idéznek elő az ökoszisztémában, melyek bár különböző mértékben, de mind a természeti, mind pedig a kulturális világörökségi helyszíneket is érintik.²⁵

Az emelkedő tengerszint jelenti a legnagyobb problémát, amely az örökségi helyszíneket fenyegeti. A vízalatti örökségeket kevésbé gondolnánk veszélyeztetetteknek ebből a szempontból, azonban ez távolról sincs így. Egyfelől a növekvő tengerszint egyre nagyobb nyomást fejt ki a vízalatti örökségekre, másrészt a tengerfenéken lévő üledékréteg fontos szerepet játszik a vízalatti kulturális örökségek konzerválásában, így ennek bármilyen zavara – akár a savasságban, akár a sótartalomban bekövetkezett – kihat ezekre az örökségekre is. Ezen felül a hurrikánok nem csak a part mentén, hanem a víz alatt is komoly károkat képesek okozni. Az árvizek előlonthetnek bizonyos felszínen lévő örökségi helyszíneket, így azok vízalatti örökségekké válhatnak. Ugyan nem a következő évtizedekben, de hosszú távon az úgynevezett megacity-k jó része is érintett lesz, mivel a tengerszint 3, 4 vagy 5 méterrel történő emelkedése elárasztja majd ezeket a városokat is. A víz alatti kulturális örökségekről szóló 2001-es UNESCO egyezmény értelmében ezek a települések víz alatti örökségekké válhatnak, mivel megfelelnek a víz alatti örökség UNESCO egyezményben definiált fogalmának, valamint a védelemben részesítéshez szükséges feltételeknek is, úgy, mint az emberi létezés kulturális jellegét magában hordozó, legalább 100 éve víz alatt lévő terület.²⁶

Gazdasági kihívás

Egy adott kulturális örökségelem gazdasági értékét kétféle szempontból lehet megközelíteni. Kísérletet lehet tenni az adott kulturális örökség piaci értékének meghatározására, bár ez nem vezetne sehova, mivel, ha létezne is egy becslött ár, az nem lenne egyenlő annak „valódi” társadalmi értékével, mivel ezek számos esetben felbecsülhetetlenek. A másik megközelítés a befektetést követő pozitív gazdasági hatás értékelése. Ez egyrészt mérhető (munkahelyteremtés, különböző bevételek), másrészt itt jelenik meg a turizmus szerepe, amely a turisztikai bevételeken keresztül lehetővé teszi az adott helyszín fenntartását és fejlesztését.²⁷

Bár az overtourism kapcsán a szellemi kulturális örökségekről kevesebb szó esik, a szellemi örökségek fennmaradása és megóvása szintén szót érdemlő kérdés. Az szellemi kulturális örökségek megőrzéséről szóló UNESCO egyezmény révén bizonyos örökségelemek torzulhatnak a turizmusból fakadó piaci nyomás hatására, így elveszítve eredeti jellegüket szuvenírré vagy „folklorizált” előadássá, azaz végeredményben turisztikai „tömegtermékké” alakulhatnak át.²⁸ Erre a veszélyre hívja fel a figyelmet a Turizmus Globális Etikai Kódexe is.

Az UNESCO kulturális örökségeket védeni hivatott egyezményei komoly

25 World Heritage and Tourism in a Changing Climate, 15.

26 PEREZ-ALVARO 2016, 843–845.

27 BOWITZ – IBENHOLT 2009, 1–2.

28 LIXINSKI 2019, 55–56.

előrelépést jelentenek az adott örökségelemeknek, mivel azok magas, nemzetközi presztízsértéket kapnak, valamint az egyezményben részes tagállamok védelmét is élvezik, ugyanakkor a tudatos turisztikai fejlesztés hiánya és az overtourism megjelenése súlyos károkat okozhat bármely örökség esetében.

Politikai kihívás

Politikai szempontból a kulturális örökségek léte minden állam számára érték, pláne, ha olyan örökségelekről van szó, amelyek az UNESCO örökségvédelmi egyezményei által létrehozott kategóriák valamelyikéhez is tartoznak és az emberiség közös örökségei közé emeltettek.

Abból kiindulva, hogy ezek az örökségek komoly értéket jelentenek akár nemzeti, akár szupranacionális szinten, politikai célok is kötődnek ezek fenntartásához és megóvásához.²⁹ A (turizmus)politika elősegítheti a turizmus növekedését (különféle támogatások és kedvezmények formájában), valamint korlátozhatja is azt.³⁰ Így a lehetőség adott, hogy a turizmus fenntartható módon legyen jelen egy adott desztinációban. Ennek ellenére számtalan példán keresztül tapasztalhatjuk, hogy a gazdasági haszon elsőbbsége és/vagy a felelősségteljes menedzsment hiánya már nemcsak magát a kulturális örökségeket fenyegeti, hanem komoly társadalmi feszültséget is szít a helyi lakosok között.

Technológiai kihívások

A technológiai környezet bár igen sokoldalú, az overtourism szempontjából a közlekedés és a kommunikáció a két legfontosabb szereplő. Tény, hogy közlekedési eszközök nélkül nincsen turizmus. Akár a repülőgépekről, a vasútról vagy a vízi közlekedésről van szó, az utóbbi évtizedek fejlődésének eredményeként nemcsak a sebesség nőtt, hanem az utaskapacitás is. Ezek a közlekedési eszközök egyre hosszabb távokat képesek megtenni egyre rövidebb idő alatt.³¹ A hatalmas kapacitás – amely egy-egy repülőjárat esetében akár 800 fő is lehet, óceánjáró hajók esetében pedig több ezer fő – közvetlenül járul hozzá, hogy bizonyos desztinációk napról-napra kell, hogy szembenézzenek a turizmus egyre hatalmasodó jelenlétével.

A kommunikáció területén a mobileszközök fejlődése és elterjedése, valamint a világhálóhoz való hozzáférés nem is az azonnali információszerzés révén járul hozzá az overtourism térnyeréséhez, hanem inkább azzal, hogy az interneten fellelhető információmennyiség, valamint az online térben rejlő lehetőségek sokkal nagyobb döntési szabadságot adnak az utazók kezébe, mint pár évvel korábban.³² A turizmus desztináció alapú trendjeit az internet jelentősen befolyásolta, mivel egy-egy helyszín akár pár hét alatt világszerte felkapott lehet, ehhez elég akár egy film

29 SALAZAR 2010, 130.

30 PUCZKÓ – RÁTZ 2002, 205.

31 MICHALKÓ 2007, 117.

32 KOVÁCS – KISS 2018

(Jégvárás – Hallstadt, Ausztria), egy sorozat (Trónok Harca – Dubrovnik, Horvátország), vagy egy váratlan, negatív esemény (katasztrófaturisták).

A technológiai és a társadalmi kihívások metszetében meg kell említeni a social media felületein megfigyelhető viselkedést is. Az Instagramra és az egyéb felületekre feltöltött fényképek és a rájuk kapott reakciók manapság sok esetben fontosabbá váltak, mint maga a turisztikai élmény, ami pár évvel ezelőtt még az utazások célja volt. Így az utazás és a tapasztalatszerzés élményét felváltotta a személyes márkáépítés célja. Ebből a szempontból a social media is egy katalizátor az overtourism fennmaradásához.³³

Társadalmi és kulturális kihívások

Az overtourism esetében a turizmus társadalmi és kulturális környezete összekapcsolódik, hiszen a kulturális örökség szoros kapcsolatban áll a helyi társadalommal. E vonatkozásban különösen fontos az urbanizáció és a városfejlesztés kívánalmainak kérdése.

Az urbanizáció és az overtourism főként a világörökségi helyszínekkel büszkélkedő városokban létező folyamat és jelenség. Ide tartozik például Amsterdam és Barcelona. Előbbi komoly korlátozásokat is bevezetett városon belül, például a híres látványosság, az I amsterdam a város egy kevésbé ismert pontjára került, hogy ezáltal is növeljék a Rijksmuseum előtti egyébként is korlátozott teret. Továbbá, az ország turisztikai promotálása helyett a turisztikai menedzsmentre helyezik a hangsúlyt, hogy a turizmus nyomására ne jussanak Velence sorsára.³⁴ Az urbanizáció ezen helyszínek esetében több kérdést is felvet. A lakosságszám növekedése eleve plusz terhet jelent, ugyanakkor a népesség növekedése hatással van az építőiparra is. Cél, hogy új lakóingatlanokat hozzanak létre, vagy régebbi épületeket alakítsanak át. Ez szintén lehetőséget ad az overtourism kialakulására és fennmaradására. Egyrészt, az újonnan épülő ingatlanokat befektetési céllal is megvásárolhatják a helyi lakosok, amely Airbnb esetében több gazdasági hasznot hozhat a tulajdonosnak, mintha klasszikus albérletként adná ki őket, a szállodánál pedig sok esetben olcsóbbak, így a turista is jól jár. Ez a jelenség a holland fővárosban például már olyan számottevő méreteket öltött, hogy a vezetés – hazai szemmel – drasztikus lépésre szánta el magát. 2020 nyarától a belváros 3 kerületében betiltotta az Airbnb-t, a többi körzetben pedig csak abban az esetben lehetséges, ha engedélyt kap rá a tulajdonos.³⁵

Bizonyos esetekben a városfejlesztési tervek konfliktust generálnak az UNESCO-val, mivel a tervezett fejlesztések veszélybe sodorják a világörökségi

33 VARGAS-SÁNCHEZ 2020, 26.

34 How Amsterdam is fighting back against mass tourism.

35 Ebben az esetben is az év nagy részében lakottnak kell lennie az ingatlannak, 30 napnál többre nem adható ki, valamint a kiadás is maximum 4 főig lehetséges. A bírság akár 21 000 euró is lehet.

Amsterdam to ban Airbnb in city centre, bring in permits for holiday rentals. <https://www.dutchnews.nl/news/2020/04/amsterdam-to-ban-airbnb-in-city-centre-bring-in-permits-for-holiday-rentals/> (Letöltés: 2021. 03. 14.)

helyszínek világörökségi címét. Az utóbbi évtizedekben több város is ilyen helyzetbe került. Bécs történelmi belvárosa 2017 óta a veszélyben lévő világörökségek közt szerepel.³⁶ Az UNESCO szerint egy tervezett szállodafelújítás és a szálloda elé újonnan épülő toronyház – melyben luxuslakások is lennének – elcsúfítja a történelmi látványt.³⁷ (Egyébként a világörökségi helyszín látványára ható fejlesztések Budapest világörökségi címét is veszélybe sodorták.³⁸)

Ez azt mutatja, hogy nemcsak a turisták tömegei, hanem az őket kiszolgáló infrastruktúra is veszélyt jelenthet egy-egy örökségi helyszín számára.

Az overtourism kihívásainak mérsékléséhez vezető lehetőségek

A turizmus alternatív (fenntartható) formáinak támogatása, választása az egyik legfontosabb ezen a téren. A fenntartható turizmus főként a gazdasági fenntarthatóságot helyezi a középpontba, viszont hangsúlyt fektet a természeti és a társadalmi hatásokra is mind a jelenben, mind a jövőre vonatkozóan. Tekintettel van a turisták és a fogadóközösség, valamint a környezet és a turizmusipar igényeire is.³⁹ Az alternatív turizmusformák közül kiemelkedő még az ökoturizmus, amely a természetet helyezi középpontba, illetve a felelősségteljes turizmus, amely a helyi társadalom aktív szerepén alapul. A lassú turizmus esetében a helyszínen eltöltött hosszabb idő lehetőséget ad a desztináció mélyebb megismerésére, valamint a környezettudatos közlekedési eszközök előnyben részesítésére is.

Az utazási helyszín és időpont megválasztásakor az is szempont lehet, hogy elkerüljük a nagy tömeget. Számos olyan hely van Európában (és a világon), melyek kevésbé felkapottak, de élményben legalább annyit nyújtanak, mint egy overtourism által érintett desztináció. A Világörökségi helyszínek közül is számos akad, melyek éppen nem most vannak a trendek élén, viszont páratlan emlékek születését teszik lehetővé. Az UNESCO World Heritage Journeys nevű online platformja négy témában gyűjtött össze világörökségi helyszíneket, melyeket tematikus útvonalra kapcsolt (ókori, királyi, romantikus, valamint földalatti Európa), így járulva hozzá a turizmus térbeli és időbeli koncentrációjának csökkentéséhez.⁴⁰

Amennyiben turistaként tisztelettel fordulunk a helyi lakossághoz (és a többi turistához is, természetesen), nyitottak vagyunk a helyi kulturális értékek megisme-

36 Decision: 41 COM 7B.42.

37 Turizmus Online: Veszélybe került Bécs belvárosának világörökségi státusza.

38 Az UNESCO már 2017-ben felhívta a figyelmet, hogy Budapest Településrendezési Tervének módosítása – mely révén a 11. kerületben lehetőség lenne akár 120 méter magas toronyház építésére is – hátrányosan érintené a világörökségi címmel kitüntetett városképet és a védett kilátást, mivel a terület a helyszín védett környezetében, az úgynevezett puffer zónában található. (Bővebben ld.: UNESCO: Decision: 41 COM 7B.46 <https://whc.unesco.org/en/decisions/7047>) 2019-ben a szervezet pedig már azt is felvetette, hogy ha nem történnek meg a szükséges lépések, akkor Budapest is a veszélyeztetett világörökségi helyszínek listájára kerülhet át. (Ld.: UNSCO: Decision: 43 COM 7B.84 <https://whc.unesco.org/en/decisions/7517>)

39 UNWTO: Sustainable Development.

40 UNESCO World Heritage Journeys – Europe.; UNWTO: Sustainable Development

résére máris tettünk valamit az élhetőbb és fenntarthatóbb turizmusért, amely pozitív hatással van a helyi kultúra fennmaradására is.⁴¹

Szinte minden helyszínen, ahol turistaként megfordulunk, lehetőség van arra, hogy a helyi lakosságot támogassuk választásaink révén. Ez megnyilvánulhat egy tárgy vásárlásakor, ha helyben készült terméket választunk, vagy nem egy nemzetközileg is ismert gyorsétteremben, hanem egy helyi, környezetében és étlapját tekintve is autentikusabb étteremben étkezünk.⁴² Ezek mind a helyi lakosságot és a helyi gazdaságot támogatják, lehetőséget teremtve a kultúra továbbélésére is.

A környezet megóvása nem csak azt segíti elő, hogy nem keletkezik kár a természetben, vagy egy épített örökségben. Egyrészt a klímaváltozás eleve komoly kihívást jelent számos közösségre, mivel nemcsak a fizikai, hanem a szellemi örökségek is veszélybe kerülhetnek. Ha egy közösség arra kényszerül, hogy addigi életét feladva elvándoroljon, azzal kockáztatja azt is, hogy bizonyos hagyományokat, kulturális értékeket, akár a nyelvét is elveszítse pár generáció után. A szellemi kulturális örökségek esetében ugyanis kiemelt szerepe van az adott helynek és a tájnak, mivel az emlékek, a múlt eseményei és az adott helyszínhez tartozás érzése mind helyszínhez kötődnek.⁴³

Velence mondható a legtragikusabbnak ezen a téren, ugyanis az 1950-es évektől kezdve folyamatosan csökken a helyi lakosság száma, míg a turistáké évről évre nő. Szinte nem találni egy olyan forrást sem, amely a helyi turizmus kapcsán ne annak negatív hatásait emeli ki. A helyiek szerint a város élhetetlenné vált és úgy formálódott, hogy csak a turistatömegek igényeit szolgálja. Ezen felül természeti szempontból is veszélyben van, mivel süllyed és árvizek is évente elöntik.⁴⁴

Végül meg kell említeni a politika szerepét is, mely az egyik legfontosabb a kulturális örökségek védelmében és a turizmus formálásában egyaránt. Az átgondolt, hosszú távú célokat is figyelembe vevő döntések lehetőséget biztosíthatnak, hogy összehangolt működés révén a turizmus aktív szereplője legyen a kulturális örökségvédelemnek, támogassa azt és ne kihatározza annak adottságait. Ehhez szükség lenne a turisztikai kapacitás meghatározására, valamint a turizmusból származó bevételek célzott felhasználására az örökségvédelemben. A legfontosabb azonban mégis az, hogy az adott desztináció lakosai tisztában legyenek saját örökségükkel, tiszteljék és tegyenek azok fennmaradásáért.

Összegzés

Az overtourism jelensége komoly kihívást jelent az európai kulturális örökségvédelem számára. A kontinens mérhetetlenül gazdag kulturális örökséggel rendelkezik, amelyet a világörökségi helyszínek száma és a nemzetközi turizmus volumene is alátámaszt. Ebből adódóan fontos, hogy ne csak a jelen igényeit szem előtt tartva,

41 UNWTO Sustainable development.

42 MARTINS 2016, 35.

43 SMITH 2006, 56–57.

44 The Long, Slow Death of Venice.

hanem hosszú távra tervezve, a fenntarthatóságot figyelembe véve viszonyuljunk ezekhez az értékekhez, akár turistaként, akár fejlesztési szándékkal kerülünk kapcsolatba egy-egy örökséggel. Akár személyes preferenciáink, akár egy-egy turisztikai helyszín erősebb promotálása hozzájárulhat ahhoz, hogy az éppen nagyon felkapott, vagy már eleve a turistáktól zsúfolt területeket elkerülve kevésbé fókuszban lévő helyekre utazzunk. Érdemes olyan programokat és szolgáltatásokat választani, amelyek a helyi közösségeket támogatják és autentikus kulturális értéket közvetítenek. Emellett azt is szükséges tudatosítani, hogy az adott desztinációba érkező turisták igyekezzenek a lehető legkisebb kulturális nyomást gyakorolni saját részükről, azaz igyekezzenek alkalmazkodni a helyi sajátosságokhoz, óvják a helyi környezetet és tiszteljék a helyi szokásokat.

Irodalom

BOWITZ – IBENHOLT 2009 = Bowitz, Einar – Ibenholt, Karin: Economic impacts of cultural heritage – Research and perspectives. *Journal of Cultural Heritage*. 10 (2009) 1–8.

KOVÁCS–KISS 2018 = Kovács Edina–Kiss Kornélia (2018): *Turisztikai trendek* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634542315> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/dj322tt_32_p8#dj322tt_32_p8 (Letöltés: 2021. 03. 16.)

LENGYEL 2004 = Lengyel Márton: *A turizmus általános elmélete*. Budapest: Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai szolgáltatások Főiskolája és a Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, 2004.

LIXINSKI 2019 = Lixinski, Lucas: Intangible heritage economics and the law – Listing, commodification and market alienation. In: Natsuko Akagawa – Laurajane Smith (eds.): *Safeguarding intangible heritage – Practices and policies*. London – New York: Routledge, 2019, 54–67.

MARTINS 2016 = Martins, Marco: Gastronomic tourism and the creative economy: A snapshot. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*. 2/2 (2016) 33–37.

MICHALKÓ 2007 = Michalkó Gábor: *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

MICHALKÓ 2012 = Michalkó Gábor: *Turizmológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

PEREZ-ALVARO 2016 = Perez-Alvaro, Elena: Climate change and underwater cultural heritage: Impacts and challenges. *Journal of Cultural Heritage*. 21 (2016) 842–848.

PUCZKÓ – RÁTZ 2002 = Puczko László – Rác Tamara: *A turizmus hatásai*. Budapest: Aula Kiadó, 2002.

SALAZAR 2010 = Salazar, Noel B.: The glocalisation of heritage through tourism – Balancing standardisation and differentiation. Labadi, Sophia – Long, Colin (eds.): *Heritage and Globalisation*. London – New York: Routledge, 2010, 130–146.

SESANA – GAGNON – BONAZZA – HUGHES 2020 = Sesana, Elena – Gagnon, Alexandre S. – Bonazza, Alessandra – Hughes, John F: An integrated approach for assessing the vulnerability of World Heritage Sites to climate change impacts. *Journal of Cultural Heritage*. 41 (2020) 211–224.

SMITH 2006 = Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. London – New York: Routledge, 2006.

VARGAS-SÁNCHEZ 2020 = Vargas-Sánchez, Alfonso: Overtourism: A Challenge for Smart Cities. In: Mateo Sanguino, Tomás de J. - Lozano Domínguez, José Manuel - Fernández de Viana González, Iñaki J. – Rodríguez Román, Miguel Ángel – Redondo González, Manuel J.: *Actas de las II Jornadas ScienCity 2019 - Fomento de la Cultura Científica, Tecnológica y de Innovación en Ciudades Inteligentes*. Huelva: Universidad de Huelva, 26–29.

Internetes források

Amsterdam to ban Airbnb in city centre, bring in permits for holiday rentals. <https://www.dutchnews.nl/news/2020/04/amsterdam-to-ban-airbnb-in-city-centre-bringing-in-permits-for-holiday-rentals/> (Letöltés: 2021. 03. 14.)

Decision: 41 COM 7B.42 = UNESCO: Decision: 41 COM 7B.42 <https://whc.unesco.org/en/decisions/7043> (Letöltés: 2021. 03. 15.)

Ecotourism Is The Solution To Overtourism. <https://ecotourism.org/news/ecotourism-is-the-solution-to-overtourism/> (Letöltés: 2021. 03. 04.)

Egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről = 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0600038.TV> (Letöltés: 2021. 03. 05.)

Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről = 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98500021.tvr> (Letöltés: 2021. 03. 05.)

Global Code of Ethics for Tourism <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism> (Letöltés: 2021. 03. 05.)

How Amsterdam is fighting back against mass tourism = Quest, Richard – Hardingham-Gill, Tamara – Appiah, Lidz-Ama: How Amsterdam is fighting back against mass tourism. <https://edition.cnn.com/travel/article/amsterdam-overtourism/index.html> (Letöltés: 2021. 03. 08.)

OECD Tourism Trends and Policies 2020. https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-tourism-trends-and-policies-2020_6b47b985-en#page94 (Letöltés: 2021. 03. 04.)

Overtourism – what is it, and how can we avoid it? <https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism> (Letöltés: 2021. 03. 04.)

Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU\(2018\)629184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU(2018)629184_EN.pdf) (Letöltés: 2021. 03. 04.)

The Long, Slow Death of Venice. <https://www.bloomberg.com/news/features/2019-06-30/venice-is-dying-a-long-slow-death> (Letöltés: 2021. 03. 16.)

Turizmus Online: A Wizz Air ma Európa legzöldebb légitársasága. http://turizmusonline.hu/kozlekedes/cikk/a_wizz_air_ma_europa_legzoldebb_legitarsasaga (Letöltés: 2021. 03. 04.)

Turizmus Online: Veszélybe került Bécs belvárosának világörökségi státusza. http://turizmusonline.hu/kulfold/cikk/veszelybe_kerult_becs_belvarosanak_vilagoroksegi_statusza (Letöltés: 2021. 03. 15.)

UNESCO Világörökségi Lista. <https://whc.unesco.org/en/list/> (Letöltés: 2021. 03. 04.)

UNESCO World Heritage Journeys – Europe. <https://visitworldheritage.com/en/eu>. (Letöltés: 2021. 03. 16.)

UNWTO: Sustainable Development. <https://www.unwto.org/sustainable-development> (Letöltés: 2021. 03. 15.)

UNWTO Tourism Highlights 2020. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284422456> (Letöltés: 2021. 03. 04.)

World Heritage and Tourism in a Changing Climate = United Nations Environment Programme, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Union of Concerned Scientists: World Heritage and Tourism in a Changing Climate. <https://whc.unesco.org/en/activities/883/>

'Overtourism'?: Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420070> (Letöltés: 2021. 03. 04.)

Challenges of the overtourism in European cultural heritage protection

RITA ILONA GÁL

Overtourism is an extreme kind of tourism, which oversteps the economic, environmental and social limits of the given destination. In certain places, the tourism attractions, like landscape, view, or the expected feeling of walking through the famous streets, become unenjoyable due to the mass of tourists. The growing number of tourists leads to the rise of rental fees, causing disadvantages for local people.

This phenomenon is not just affecting cities but numerous world heritage sites, as well. Islands, coastal, rural and mountain areas are among the most vulnerable places.

The tourism industry, until the COVID-19 pandemic in 2020, has grown in numbers year by year. Therefore, passenger transport plays a leading role in the contribution of pollutant emission. Climate change is one of the biggest threats, since heavy rains and storms, floods and wildfires can cause irreversible damage. The rise of the sea level jeopardizes coastal areas, while the changing of salinity is responsible for underwater values and heritage, whether cultural or natural. The intangible cultural heritage elements might become mass products due to the negative pressure of the tourism market. The spread of the internet and the communication technologies of nowadays speeded up the change of trends in tourism destinations. In many cases, a social media post with a famous background is more important than the tourism experience itself. Urbanization is a multi-sided problem. The newly built flats are used often for Airbnb purposes. This situation displaces locals from long-term apartment renting while enlarges tourist concentration in the city centres.

To reduce the negative impacts of overtourism needs responsible and sustainable oriented planning in tourism policy. The protection of our environment has an essential importance for every type of cultural heritage and value. People can travel to less-known places or travel out of the high season to avoid the crowd. Furthermore, choosing alternative forms of tourism, like slow tourism or ecotourism, we take local products and foods. It is a great opportunity to know the local culture, so enlarging the mutual respect of cultural diversity.